

Слюсаренко А.В.

кандидат економічних наук, в.о. доцента кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки Миколаївського національного аграрного університету

Slusarenko Andrii

Ph.D. in Economical Science, Associate Professor
Department of Public Administration and
Administration and International Economics
Mykolayiv National Agrarian University

СИСТЕМА ОЦІНКИ СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

SYSTEM OF ASSESSMENT OF FOREIGN ECONOMIC SECURITY OF AGRARIAN ENTERPRISES

В умовах сучасності аграрний сектор є одним з основних у структурі національної економіки. Сільськогосподарські підприємства продукують значний обсяг товарів, які в подальшому експортуються за кордон, формуючи левову частку в загальному обсязі експорту України. При збільшенні зовнішньоекономічної активності з боку аграрних підприємств позитивним є переважає обсягів експорту над імпортом. Проте залишається невирішеними низка питань, які пов'язані з визначенням якості зовнішньоекономічної діяльності. Попри збільшення лібералізації торговельних відносин у розрізі аграрного сектору, механізм забезпечення високих безпекових показників залишається недосконалим, що вимагає негайного розроблення відповідних сучасності підходів. Розвиток вітчизняного аграрного сектору є неможливим без формування сучасної політики захисту інтересів українських товаровиробників сільськогосподарської продукції, що, як наслідок, є передумовою сприяння формуванню позицій конкурентоспроможності останніх на національному та закордонному ринках.

Ключові слова: аграрний сектор, експорт, імпорт, зовнішньоекономічна безпека, зовнішньоекономічна діяльність.

В условиях современности аграрный сектор является одним из основных в структуре национальной экономики. Сельскохозяйственные предприятия производят значительный объем товаров, которые в дальнейшем экспортируются за границу, формируя львиную долю в общем объеме экспорта Украины. При увеличении внешнеэкономической активности со стороны аграрных предприятий положительным является преобладание объемов экспорта над импортом. Однако остается нерешенным ряд вопросов, связанных с определением качества внешнеэкономической деятельности. Несмотря на увеличение либерализации торговых отношений в разрезе аграрного сектора, механизм обеспечения высоких показателей безопасности остается несовершенным, что требует немедленной разработки соответствующих современной подходов. Развитие отечественного аграрного сектора невозможно без формирования современной политики защиты интересов украинских товаропроизводителей сельскохозяйственной продукции, которая, как следствие, является предпосылкой содействия формированию позиций конкурентоспособности последних на национальном и зарубежном рынках.

Ключевые слова: аграрный сектор, экспорт, импорт, внешнеэкономическая безопасность, внешнеэкономическая деятельность.

In modern conditions, the agricultural sector is one of the main in the structure of the national economy. Agricultural enterprises produce a significant amount of goods, which are then exported abroad, forming the lion's share of total exports of Ukraine. With the increase in foreign economic activity on the part of agricultural enterprises, the predominance of exports over imports is positive. However, a number of issues related to determining the quality of foreign economic activity remain unresolved. Despite the increase in the liberalization of trade relations in the context of the agricultural sector, the mechanism for ensuring high security performance remains imperfect, which requires the immediate development of modern approaches. The development of the domestic agricultural sector is impossible without the formation of a modern policy to protect the interests of Ukrainian agricultural producers, which, as a consequence, is a prerequisite for promoting the competitiveness of the latter in national and foreign markets. In practice, the foreign economic security of the agricultural sector is poorly studied and its evaluation system is meaningfully integrated into the general methodology of evaluation and guarantee of economic

security. If the country's foreign economic security in general is studied and is of interest to the community of domestic scientists and practitioners, the agrarian context is ignored, despite the high rates of export-import activity. It is advisable to pay attention to the archaic approaches to control the level of liberalization of the agricultural sector in general and the individual enterprise in particular. The evaluation system should be not only a numerical determinant of the level of security of foreign trade, but also a means of management in different periods of time, acting as a guide in the foreign policy of the business entity. The key task of foreign economic security of any agricultural enterprise is not only to ensure its successful operation today, but also to create conditions for effective development in the future, because the process of security management is to develop and implement a strategy for safe development of agricultural production.

Keywords: *agricultural sector, export, import, foreign economic security, foreign economic activity.*

Постановка проблеми. У вітчизняній науці та практиці глобалізація визначається як «феномен 21-го сторіччя», адже українські реалії характеризуються зростанням інтенсивності інтеграційних процесів. Поряд зі зростанням зовнішньоекономічної активності вітчизняна економіка залишається мало захищеною з погляду безпекових характеристик в силу відсутності відповідних механізмів протистояння загрозам екзогенного характеру. Вирішальну роль відіграє саме формування переліку критеріїв, індикаторів та показників оцінки в розрізі підприємств аграрного сектору, які мають найвищі показники експортної активності та позитивного сальдо експортно-імпоротної діяльності на національному рівні.

Аналіз останніх досліджень. Серед науковців, які досліджували питання зовнішньоекономічної безпеки, варто відзначити Н.П. Стучинську, В.Я. Білоножку, Д.Ю. Венковецького, Л. Абалкіна, В. Геєця, які акцентують увагу на необхідності формування сутнісної єдності категорії та врахування її в практичних реаліях вітчизняного сьогодення. Проте список науковців, котрі зосередили увагу на механізмах оцінки, які би підкріплювалися чітким переліком показників, є набагато меншим. Що ж стосується аграрного сектору та його зовнішньоекономічної безпеки як одного з бюджетоутворюючих, то питання залишається зовсім не дослідженим. Зовнішньоекономічна безпека досліджується як системна складова частина економічної безпеки, і перелік індикаторів є адаптованим виключно для оцінки макроекономічного рівня.

Формулювання цілей статті. Метою статті є опрацювання літературних джерел наукового та практичного характеру у розрізі формування системи оцінки стану зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Доцільно звернутися до трактування Л.М. Лінгура, який зазначає, що «ступінь адекватності оцінки економічної безпеки підприємства та методи попередження та парирования небезпеки залежить від точної ідентифікації загроз, від правильного вибору вимірників їх прояву, тобто системи критеріїв, індикаторів, відповідних масштабу й характеру загроз» [1, с. 118]. Ситуація з оцінкою зовнішньоекономічної безпеки підприємств є аналогічною і не менш актуальною, тим паче в розрізі аграрного сектору.

У свою чергу В.А. Богомоллов слушно зауважує, що для досягнення високих показників безпеки підприємства важливими є не стільки власне формування переліку показників, стільки визначення їх порогових значень, які слугують індикаторами та сигналами відхиленя від нормативних та прийнятних

для стабільності функціонування і розвитку. За його судженнями, «вони визначають граничні величини, недотримання значень яких перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів відтворення, що призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій в економічній або ж зовнішньоекономічній безпеці» [2, с. 120]. Дійсно, система оцінки поєднує в собі низку показників, які мають підкріплюватися пороговими значеннями, котрі б визначали відхилення результатів господарської діяльності суб'єкта підприємницької діяльності від бажаних параметрів розвитку. До того ж утримання значення в межах норми за кожним з показників не має досягатися за рахунок погіршення інших в системі оцінки, адже зовнішньоекономічна безпека є комплексним та системним процесом, який вимагає врахування всіх критеріїв задля досягнення найвищого рівня безпеки підприємства.

Ю.М. Харазішвілі зазначає, що зовнішньоекономічна безпека є інтегральною характеристикою стану економічної системи, оскільки вона включає в себе низку підсистем нижчого порядку. Перелік підсистем може змінюватись з огляду на масштабність та точність оцінки, а отже, й перелік показників також може бути кількісно зміним [3, с. 192]. Дійсно, варто погодитися з автором щодо необхідності формування інтегрального показника, який би відображав реальний стан безпеки підприємства по відношенню до факторів екзогенного характеру. Поряд із формуванням переліку показників та їх порогових значень актуальності набуває необхідність визначення вагових коефіцієнтів за кожним з індикаторів з метою формування вичерпності та точності висновку стосовно стану зовнішньоекономічної безпеки сільськогосподарського підприємства.

На цьому етапі дослідження вважається за доцільне більш детально зупинитись на формуванні сутності певних термінів, а саме: критерій, показник (індикатор), порогове значення, ваговий коефіцієнт, інтегральний показник. Тож у системі оцінки зовнішньоекономічної безпеки підприємства невід'ємним і обов'язковим елементом є вибір критеріїв. Під критерієм безпеки підприємства пропонується розуміти ознаку або ж сукупність ознак, які на підставі аналізу дають можливість сформулювати висновок стосовно рівня та стану зовнішньоекономічної безпеки сільськогосподарського підприємства. У свою чергу індикатор під час проведення власних досліджень трактується як кількісний визначник, що характеризує певну властивість об'єкта чи процесу. Порогове значення сутнісно визначається як найбільше (або ж найменше) можливе значення за певним кількісним визначником, яке дає змогу перебувати параметрам

системи у допустимих для функціонування та розвитку межах. Ваговий коефіцієнт є числовим визначником, що відображає значущість або ж важливість конкретного показника щодо цілісної системи оцінки об'єкта або ж процесу. Під час формування сутності поняття «інтегральний показник» береться до уваги трактування О.М. Бандурки, який змістовно визначає його саме в контексті економічної безпеки: «це кількісна характеристика здатності суб'єкта економічної безпеки зберігати певний стан та витримувати вплив факторів небезпеки, яка заснована на оцінці всієї сукупності критеріїв оцінки» [4, с. 186].

Зважаючи на вищеприведений перелік складників алгоритму оцінки, варто виділити два основних етапи, які складають основу формування висновку стосовно стану та рівня безпеки підприємства. Тому перш за все проводиться порівняння фактичних значень за показниками (індикаторами) з їх пороговими значеннями. Зазначений порівняльний аналіз фактичних показників щодо нормативних (порогових) значень дозволяє сформувати функціональну динамічну модель, яка відображає рівень безпеки в розрізі кількісних та якісних параметрів. Основною проблемою в цьому разі є відсутність науково та практично сформованої методичної бази визначення нормативних значень, які би враховували специфіку саме зовнішньоекономічної безпеки, особливості аграрного сектору, тим більше на мікрорівні, форму власності, організаційно-економічну структуру тощо. Л.А. Абалкін також наголошував на цій проблемі в своїх наукових працях, зазначаючи, що наближення до гранично допустимого значення відповідних показників свідчить про наростання загроз соціально-економічній стабільності системи, а їх перевищення – про вступ її у зону нестабільності та ризику, тобто про реальну загрозу зовнішньоекономічній безпеці [5, с. 69]. Відсутність концепцій та теорій, які б надавали чіткі кількісні тлумачення нормативів породжує проблеми суб'єктивності в оцінці, формує проблеми можливості хибного трактування стану зовнішньоекономічної безпеки конкретного підприємства, а отже, й політики і стратегії поведінки вітчизняного аграрного виробника на зовнішніх ринках. Доцільно погодитися з думками Є.О. Мініної, яка зазначає, що нормативний підхід більш виправданим є на макrorівні, адже значення є стабільнішими, а перелік показників та їх порогових значень чітким [6, с. 59].

Другий етап оцінки являє собою розрахунок інтегрального показника, який шляхом інтерпретації на основі кількісного значення дозволяє сформувати висновок стосовно реального стану зовнішньоекономічної безпеки визначеного суб'єкта аграрного підприємства. Проте в цьому разі також маємо значну ваду, яка визначається відсутністю тієї ж методичної бази, яка б дозволяла сформувати вагові коефіцієнти по кожному з показників. І знову ж таки ця проблема характерна саме для мікрорівня, який не має достатньої кількості наукових досліджень. Тож у реальних умовах вітчизняної дійсності, яка характеризується збільшенням експортної активності з боку сільськогосподарських товаровиробників, останні не здатні зберігати економічну стабільність та рівновагу в умовах мінливого зовнішнього середовища, витримувати

вплив екзогенних факторів небезпеки. Це твердження підтверджується науковими працями В.А. Ткачука та Т.О. Костюка, які виправдано зазначають, що зовнішньоекономічна безпека характеризує стабільність економічної системи до впливу зовнішніх факторів, а стійкість передбачає її розвиток [7].

На цьому етапі дослідження доцільно зупинити увагу власне на формуванні переліку показників, які складають основу системи оцінки рівня та стану зовнішньоекономічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Загалом методологія оцінки зазначеної категорії безпеки на макrorівні є більш чіткою, науково обґрунтованою і практично застосовуваною. Вона є більш дослідженою з огляду чільності її в системі національної безпеки держави. Має місце чіткий перелік показників, які допомагають сформувати відповідні висновки. Більш того методика закріплена і представлена в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку оцінки економічної безпеки України, яка містить у собі перелік показників, їх вагових коефіцієнтів та нормативних значень. Натомість в розрізі підприємств спостерігаємо лише поодинокі праці науковців, які не є систематизованими та узагальненими, що передують проблемі відсутності єдності поглядів. З позиції власних суджень це вважається величезною помилкою, адже ефективність функціонування та розвитку інституту аграрного підприємництва складає основу продовольчої та національної безпеки.

Згідно зі змістом «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 року для оцінки зовнішньоекономічної безпеки використовуються 11 індикаторів [8]. Перелік, представлений вищезазначеною методикою, є вичерпним із позицій інтегрованості його в загальну систему оцінки економічної безпеки України. Взагалі він змістовно може бути перенесеним у площину підприємництва й адаптованим до умов практичних реалій аграрного виробництва, адже за логікою оцінки зовнішньоекономічна безпека підприємства є складовою частиною безпеки вищого порядку, а саме макrorівня. Проте повною мірою і в чистому вигляді без змін це зробити неможливо і не має сенсу.

Під час формування системи оцінки зовнішньоекономічної безпеки першочергово необхідно визначити відповідні критерії, які в подальшому деталізуватимуться низкою показників. У науці пропонується велика кількість підходів щодо критеріїв оцінки. М. Копитко під час формування авторської системи наголошує на тому, що критерії повинні відображати усі фактори зовнішнього середовища та сфери функціонування об'єкта безпеки [9, с. 262]. Н.Л. Чернова підходить більш деталізовано до визначеної проблематики і пропонує такий перелік: ситуативно-часовий, економічний, соціальний, екологічний та управлінський [10, с. 16]. С.П. Завгородня під час формування власних висновків наголошує на необхідності розподілу критеріїв на об'єктивні та суб'єктивні [11, с. 201]. Узагальнюючи напрацювання науковців, схилиємось до думки, що під час проведення оцінки зовнішньоекономічної безпеки, підприємства аграрного сектору доцільно формувати

систему, в якій визначено наступні критерії безпеки: експортна, імпортна, інвестиційна, боргова та валютна. Такої ж думки стосовно складу критеріїв оцінки в своїх працях дотримуються багато науковців серед, яких варто відзначити В.І. Аранчія та І.В. Перетятка [12, с. 1557], І.О. Пенську та О.Є. Дахнову [13, с. 432], Н.В. Архірейську та І.М. Панасейко [14, с. 42] тощо.

До основних критеріїв вважається за доцільне віднести експортну, імпорту, боргову, інвестиційну та валютну безпеки, які повною мірою враховують саме специфіку зовнішньоекономічної діяльності будь-якого підприємства. Розширювати цей перелік не має сенсу, адже зовнішньоекономічна безпека є складовою системи вищого порядку, а саме економічної безпеки підприємства. Остання вже вбирає в себе виробничі, технологічні, кадрові та інші критерії тож дублювання їх є недоцільним, адже це може призвести до проблеми недостовірності даних через множинність врахування значень у межах певної ознаки. Звісно ж, перетинання кордонів у своїй діяльності певним підприємством передую доцільності проведення розширеного аналізу, який має на меті проведення досліджень стосовно фінансової стійкості, збереження кадрового потенціалу, технологічної довершеності тощо. Безперечно, в цьому разі мають враховуватись саме аспекти, пов'язані із зовнішньоекономічною активністю. Наприклад, доцільно зауважувати на проблемах трудової міграції і відповідно рівні оплати праці зайнятих у виробництві аграрної продукції в конкретному підприємстві з порівнянням його з рівнями оплати в аналогічних підприємствах аграрного сектору найбільш популярних для українських заробітчан країн світу, адже це також формує загрозу функціональній спроможності зовнішнього порядку і створює проблеми забезпеченості виробництва трудовими ресурсами.

Кожен із критеріїв традиційно розкривається кризь призму кількісних та якісних показників, тобто абсолютні та відносні значення. І. Губенко в своїх наукових працях зазначає, що перелік показників повинен забезпечувати, з одного боку, здійснення максимально достовірного аналізу, а з іншого – можливість швидкого одержання інформації та їхніх розрахунків [15, с. 56]. Тож оцінка має представляти собою постійний моніторинг за змінами в значеннях показників в динаміці, а збір та обробка даних у великих об'ємах, за застосування широкого кола показників, є доволі трудомістким процесом і матиме місце недостовірність через несвоєчасність отримання даних та невідповідність їх реальній ситуації. Такий стан речей наголошує на доцільності формування оптимального переліку критеріїв, показників та індикаторів, які даватимуть можливість формування адекватного висновку про реальний стан зовнішньоекономічної безпеки підприємства з дотриманням принципу оперативності та, відповідно, передуватимуть забезпеченню гнучкості та швидкості прийняття управлінських рішень в умовах динамічних змін у зовнішньому середовищі. Відповідне відображення показників за визначеними критеріями здійснено в таблиці 1.

Виходячи з даних таблиці 1, маємо реальний перелік показників, які пропонується застосовувати

при оцінці рівня зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектору. Здійснено поділ їх на абсолютні та відносні з метою реалізації принципу комплексності при оцінці. Відтак абсолютні показники з відображенням кількісних та вартісних значень виступають базою для якісного аналізу на основі відносних показників. Тож першочергово має проводитись зіставлення відносних показників з їх пороговими значеннями. Аналіз відхилень дає можливість констатації нормального стану зовнішньоекономічної безпеки підприємства у випадку перебування фактичних розрахункових значень в межах норми. У разі поодиноких відхилень за декількома показниками варто визначити передкризовий стан безпеки. Кризовий стан характеризується зниженням значень більшості основних показників щодо порогових значень. Критичний стан зовнішньоекономічної безпеки має місце у разі значних відхилень від нормативних значень майже за всіма оціночними показниками [16, с. 135]. Проте аналіз відхилень фактичних розрахункових значень від нормативних значень не дає можливості формування висновку стосовно загального стану безпеки суб'єкта підприємницької діяльності по відношенню до факторів зовнішнього середовища. Зазначений аналіз скоріш дозволяє здійснювати моніторинг змін в розрізі кожного з критеріїв з метою оперативного прийняття управлінських рішень та коригування зовнішньої політики підприємства.

З метою формування одностайності висновку щодо рівня зовнішньоекономічної безпеки конкретного підприємства, необхідно проводити розрахунок інтегрального показника. Доволі цікавим є підхід до розрахунку інтегрального показника Б. Корецького, який систему оцінки загалом вбачає аналогічною пропонованій з виокремленням критеріїв та показників. Проте автор зазначає, що кожному критерію відповідають показники, значення яких порівнюються з середньогалузевими і на цій основі здійснюється розрахунок за кожним з яких досягнутий рівень порівнюється з середньогалузевим та на цій основі розраховується інтегральний показник [17, с. 75].

Тому за змістом приведеної вище таблиці пропонується використовувати при оцінці 5 основних показників, які повною мірою відображають стан суб'єкта у розрізі визначеного критерію, а саме рівні експортної, імпортової, валютної залежності, іноземного інвестування та зовнішньої заборгованості, які формують основу інтегрального показника. У даному випадку постає необхідність встановлення вагових коефіцієнтів за кожним з основних показників, які приймають до уваги. За власними судженнями, зважаючи на комплексність та системність оцінки, схильємось до думки стосовно рівності кожної зі складових інтегрального показника, а отже, коефіцієнти мають бути рівними за значеннями і складати 0,2 для кожного показника відповідно. Що ж стосується відображення методики розрахунку інтегрального показника, то він має такий вигляд:

$$I_{з\text{еб}} = \sum O_i * \beta_i; \quad (1),$$

де O_i – значення відносного i -го показника критерію зовнішньоекономічної безпеки підприємства;

β_i – вагові коефіцієнти кожного i -го показника зовнішньоекономічної безпеки.

Система показників зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектору

Критерії ЗЕБ	Показники ЗЕБ	
	Абсолютні	Відносні
Економічна безпека	<ul style="list-style-type: none"> – вартісний та фізичний обсяг експорту – вартісні та фізичні обсяги експорту в розрізі товарів та товарних груп – вартісні та фізичні обсяги експорту в розрізі країн-партнерів 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень експортної залежності – питома вага основної країни-партнера в загальному обсязі експорту – питома вага основного товару або ж товарної групи в загальному обсязі експорту – ціновий індекс експорту – питома вага експорту інноваційної (високотехнологічної) продукції в загальному обсязі експорту
Імпортна безпека	<ul style="list-style-type: none"> – вартісний та фізичний обсяг імпорту – вартісні та фізичні обсяги імпорту в розрізі товарів та товарних груп – вартісні та фізичні обсяги імпорту в розрізі країн-партнерів 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень імпортної залежності – питома вага основної країни-партнера в загальному обсязі імпорту – питома вага основного товару або ж товарної групи в загальному обсязі імпорту – ціновий індекс імпорту
Інвестиційна безпека	<ul style="list-style-type: none"> – обсяг іноземних інвестицій – обсяг іноземних інвестицій в основне виробництво – обсяг іноземних інвестицій в інновації та технологічне оновлення 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень іноземного інвестування – частка іноземних інвестицій в загальному обсязі інвестицій – рівень прибутковості іноземних інвестицій – рівень доходності іноземних інвестицій – рівень оновлення основних засобів
Боргова безпека	<ul style="list-style-type: none"> – обсяг кредиторської заборгованості за зовнішньоекономічними операціями – обсяг дебіторської заборгованості за зовнішньоекономічними операціями 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень зовнішньої заборгованості – частка іноземної заборгованості за зовнішньоекономічними операціями в загальному обсязі заборгованостей
Валютна безпека	<ul style="list-style-type: none"> – номінальний та реальний курс національної валюти – різниця між форвардним і офіційним курсом національної валюти 	<ul style="list-style-type: none"> – рівень валютної залежності – показник відхилення обмінного курсу

Запропонований перелік показників сктановить основу для системи оцінки зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектору, яка є симбіозом оцінки з використанням інтегрального показника та відхилень відносних показників від порогових значень. Ця система дозволяє досягти ефекту синергії за допомогою комплексності, адже вона не просто надає можливість констатації поточного стану безпечності діяльності визначеного підприємства, але й дозволяє формувати динамічну криву у значеннях показників з відображенням причин недосконалості його зовнішньоекономічної політики. Відповідну систему відображено на рис. 1.

Інтерпретація рівня зовнішньоекономічної безпеки підприємства аграрного сектору є також малодослідженою і вимагає розроблення відповідної методологічної бази, яка б давала можливість формування вичерпних висновків. Вона є досить деталізовано описаною в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України і формує такі рівні: критичний (0,2, або 20% оптимального значення), небезпечний (0,4, або 40%), незадовільний (0,6, або 60%), задовільний (0,8, або 80%) та оптимальний (1, тобто дорівнює оптимальному значенню). При формуванні власних висновків пропонується застосовувати більш узагальнений підхід до інтерпретації, який включає критичний, прийнятний та досконалий рівні безпеки

підприємства. Відповідні рівні визначають стан соціально-економічної системи протистояти впливам факторів зовнішнього середовища. При критичному рівні зовнішньоекономічної безпеки стан соціально-економічної системи варто вважати вразливим до впливу зовнішніх загроз, при прийнятному рівні – адаптованим до впливу зазначених загроз, а при досконалому рівні – стійким до впливу загроз зовнішнього характеру.

Висновки. Загалом при формуванні висновків пропонується звернути увагу на наукові висловлювання Н.С. Атрамонової та А.В. Атрашкової, які зазначають, що система оцінки зовнішньоекономічної безпеки на рівні підприємств має не просто передбачати здійснення певних етапів, але й слугувати передумовою визначення відповідних поточному і перспективному станам місії та пріоритетів стратегічного розвитку, здійснювати ідентифікацію ризиків та загроз із розробленням заходів їх нейтралізації, проводити якісний аналіз функціональної збалансованості з відображенням ефективності грошових потоків та ділової активності [18, с. 20]. Тож дійсно оцінка цього виду безпеки є системним процесом, який має на меті відображати поточний стан аграрного підприємства в розрізі ефективності експортно-імпортної діяльності. Проте система оцінки повинна бути не лише числовим визначником рівня безпечності зовнішньоторговельної діяльності, а й засобом

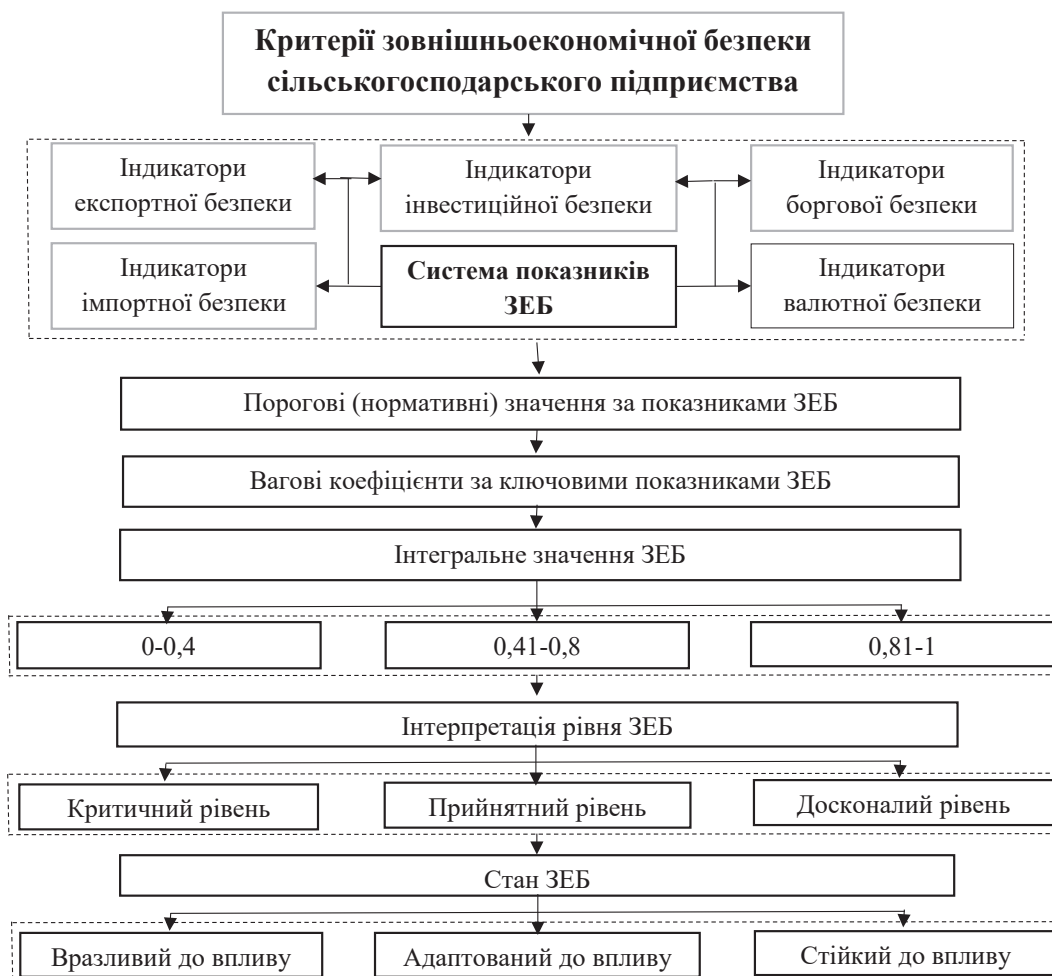

Рис. 1. Система оцінки зовнішньоекономічної безпеки підприємства аграрного сектору

управління в коротко-, середньо- та довгостроковому періодах, виступаючи певним дороговказом в зовнішній політиці суб'єкта підприємницької діяльності. Врешті-решт, Є.О. Діденко слушно зауважує, що рівень безпеки підприємства залежить не тільки від якості проведеної оцінки але й від того, настільки ефективно на основі отриманих даних у процесі господарської діяльності буде забезпечуватися здатність уникнення ймовірних загроз і спроможність ліквідації шкідливих наслідків окремих негативних складових підприємницького середовища [19, с. 38]. Дійсно, ключовим завданням зовнішньоекономічної безпеки будь-якого сільськогосподарського підприємства є не тільки забезпечення його успішного функціонування сьогодні, але й створення умов для ефективного розвитку в перспективі, адже процес управління безпекою полягає в розробленні та реалізації стратегії безпечного розвитку суб'єкта аграрного виробництва. Загалом під час оцінки зовнішньоекономічної безпеки підприємств аграрного сектору абсолютними визначниками прийнятності її рівня є економічна незалежність та самодостатність, стійкість щодо факторів зовнішнього середовища, стабільність розвитку в стратегічній перспективі, здатність до прогресу та якісного оновлення.

Бібліографічний список:

1. Лінгур Л.М. Критерії та порогові значення оцінки економічної безпеки організації (підприємства). *Економічна кібернетика: теорія, практика та напрямки розвитку* : матеріали наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю кафедри Економічної кібернетики та інформаційних технологій Одеського національного політехнічного університету, 29-30 жовтня 2015. Одеса : ОНПУ, 2015. С. 118–120.
2. Богомолов В.А. Экономическая безопасность : учебное пособие. Москва : ЮНИТИ, 2010. 295 с.
3. Харазішвілі Ю.М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації : монографія. Київ : НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2019. 304 с.
4. Основи економічної безпеки / О.М. Бандурка та ін. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 236 с.
5. Абалкін Л.И. Економічна безпека: загрози та їх відображення. *Питання економіки*. 1994. № 12. С. 68–71.
6. Мініна Є.О. Критерії і показники економічної безпеки підприємства. *Система обробки інформації*. 2010. № 3(84). С. 57–61
7. Ткачук В.А., Костюк Т.О. Економічна безпека сільськогосподарського підприємства України в умовах глобальної конкуренції. *Економіка та держава*. 2019. № 6. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2019/4.pdf (дата звернення: 18.09.2020).
8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року

- № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 24.12.2020)
- Копитко М.І. Дослідження системи економічної безпеки промислових підприємств. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 2. С. 260–266.
 - Чернова Н.П. Адаптивні моделі оцінки та аналізу економічної безпеки регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.03.02. Харків, 2003. 19 с.
 - Завгородня С.П. Система державного управління в сфері економічної безпеки України: теоретичний аспект. дис. ... канд. екон. наук.: 25.00.01. Київ, 2016. 267 с.
 - Аранчій В.І., Перетятко І.В. Зовнішньоекономічна безпека України в контексті міжнародної інтеграції. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. № 2. С. 150–161.
 - Пенська І.О., Дахнова О.Є. Прогнозування стану зовнішньоекономічної безпеки України. *Актуальні проблеми економіки*. № 8(182). 2016. С. 430–438.
 - Архирейська Н.В., Панасейко І.М. Сучасні проблеми забезпечення та оцінки рівня зовнішньоекономічної безпеки України. *Бізнес-Інформ*. 2015. № 1. С. 40–45.
 - Губенко І.В. Особливості формування системи показників економічної безпеки національної економіки. *Науковий вісник УДІЕУ*. 2011. № 4(12). С. 55–60.
 - Якименко Ю.М. Вибір підходу до оцінки економічної безпеки бізнесу в організації. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 3(13). С. 133–142.
 - Корецький Б. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці. *Наукові записки Тернопільського національного економічного університету*. 2006. № 15. С.74–77.
 - Артамонова Н.С. Визначення рівня економічної безпеки підприємства задля забезпечення ефективного адміністрування. *Економіка: реалії часу*. 2012. № 1(2). С. 19–23.
 - Діденко Є.О. Управління економічною безпекою підприємства на основі формування стратегії його безпечно-го розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 5. С. 35–40.
 - Tkachuk V.A., Kostyuk T.O. (2019) Ekonomichna bezpeka sil'skijogho gospodarstva Ukrainy v umovakh globalnoj konkurenciji [Economic security of agriculture of Ukraine in the conditions of global competition]. *Economy and state*, vol. 6. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2019/4.pdf (accessed 18 September 2020). (in Ukrainian)
 - Metodychni rekomendacii shhodo rozrakhunku rivnja ekonomichnoji bezpeky Ukrainy [Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]: *Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine of October 29, 2013 № 1277*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (accessed 24 December 2020). (in Ukrainian)
 - Kopytko M.I. (2013) Doslidzhennja systemy ekonomichnoji bezpeky promyslovykh pidpryemstv [Research of the system of economic security of industrial enterprises]. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*, vol. 2, pp. 260–266. (in Ukrainian)
 - Chemova N.L. (2003) Adaptivni modeli ocinky ta analizu ekonomichnoji bezpeky reghionu [Adaptive models for assessing and analyzing the economic security of the region]: *author's ref. candidate of dissertation econ. science: 08.03.02*. Kharkiv. (in Ukrainian)
 - Zavgorodnya S.P. (2016) Systema derzhavnogho upravlinnja v sferi ekonomichnoji bezpeky Ukrainy: teoretychnyj aspekt [Public administration system in the field of economic security of Ukraine: theoretical aspect]: *dis. ... cand. economics: 25.00.01*. Kyiv. (in Ukrainian)
 - Aranchiy V.I., Peretyatko I.V. (2012) Zovnishnjoeconomichna bezpeka Ukrainy v konteksti mizhnarodnoji integraciji [Ukraine's foreign economic security in the context of international integration]. *Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*, vol. 2, pp. 150–161. (in Ukrainian)
 - Penskaya I.O., Dakhnova O.E. (2016) Proghnozuvannja stanu zovnishnjoeconomichnoji bezpeky Ukrainy [Forecasting the state of foreign economic security of Ukraine]. *Current economic problems*, vol. 8, no. 182, pp. 430–438. (in Ukrainian)
 - Archbishop N.V., Panaseiko I.M. (2015) Suchasni problemy zabezpechennja ta ocinky rivnja zovnishnjoeconomichnoji bezpeky Ukrainy [Modern problems of ensuring and assessing the level of foreign economic security of Ukraine]. *Business Inform*, vol. 1, pp. 40–45. (in Ukrainian)
 - Gubenko I.V. (2011) Osoblyvosti formuvannja systemy pokaznykiv ekonomichnoji bezpeky nacionalnoji ekonomiky [Features of the formation of a system of indicators of economic security of the national economy]. *Scientific Bulletin of UDIEU*, vol. 4, no. 12, pp. 55–60. (in Ukrainian)
 - Yakimenko Yu.M. (2015) Vybir pidkhodu do ocinky ekonomichnoji bezpeky biznesu v orghanizaciji [Choosing an approach to assessing the economic security of business in the organization]. *Economics.Management.Business*, vol. 3, no. 13, pp. 133–142. (in Ukrainian)
 - Koretsky B. (2006) Diagnostyka ekonomichnoji bezpeky sub'ektiv ghospodarjuvannja v tranzytivnij ekonomici [Diagnosis of economic security of economic entities in a transitional economy]. *Scientific notes of Ternopil National Economic University*, vol. 15, pp.74–77. (in Ukrainian)
 - Artamonova N.S. (2012) Vyznachennja rivnja ekonomichnoji bezpeky pidpryemstva zadlja zabezpechennja efektyvnogho administruvannja [Determining the level of economic security of the enterprise to ensure effective administration]. *Economics: the realities of time*, vol. 1, no. 2, pp. 19–23. (in Ukrainian)
 - Didenko Ye.O. (2015) Upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryemstva na osnovi formuvannja strategiji jogho bezpechnogho rozvytku [Management of economic security of the enterprise on the basis of formation of strategy of its safe development]. *Formation of market relations in Ukraine*, vol. 5, pp. 35–40. (in Ukrainian)

References:

- Lingur L.M. (2015) Kryteriji ta poroghovi znachennja ocinky ekonomichnoji bezpeky orghanizaciji (pidpryemstva) [Criteria and thresholds for assessing the economic security of the organization (enterprise)]. *Proceedings of the Economic cybernetics: theory, practice and directions of development* (Ukraine, Odesa, October 29-30. 2015), Odesa: ONPU, pp. 118–120. (in Ukrainian)
- Bogomolov V.A. (2010) *Ekonomicheskaja bezopasnostj* [Economic security]. Moscow: UNITI. (in Russian)
- Kharazishvili Yu.M. (2019) *Systemna bezpeka stalogho rozvytku: instrumentarij ocinky, rezervy ta strategichni scenarii realizaciji: monohrafija* [System security of sustainable development: assessment tools, reserves and strategic implementation scenarios: monograph]. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics. (in Ukrainian)
- Bandurka O.M., Dukhov V.E., Petrova K.Ya., Chernyakov M. (2003) *Osnovy ekonomichnoji bezpeky* [Fundamentals of economic security]. Kharkiv: Publishing House of the National University of Internal Affairs. (in Ukrainian)
- Abalkin L.I. (1994) *Ekonomichna bezpeka: zagrozy ta jikh vidobrazhennja* [Economic security: threats and their reflection]. *Issues of economics*, vol. 12, pp. 68–71. (in Ukrainian)
- Minina Ye.O. (2010) Kryteriji i pokaznyky ekonomichnoji bezpeky pidpryemstva [Criteria and indicators of economic security of the enterprise]. *Information processing system*, vol. 3, no. 84, pp. 57–61. (in Ukrainian)